



UPPSALA UNIVERSITET

1

Obehörig användning av e- legitimation och läran om misstagsbetalning

Marianne M. Rødvei Aagaard
Universitetslektor & docent i civilrätt, Uppsala universitet
2 december 2022



2

Inledning och förutsättningar

- Ett kreditavtal har slutits mellan en kreditgivare och det som ser ut att vara innehavaren av en e-legitimation, men användningen av e-legitimationen/den elektroniska signaturen har gjorts obehörigen av en utomstående.
- Är användningen obehörig, uppkommer ingen avtalsrättslig bundenhet för innehavaren av e-legitimationen och kreditgivarens krav på (åter)betalning måste ha annan rättsgrund
 - Skadestånd (inom eller utanför kontrakt)
 - Läran om misstagsbetalning



3

Läran om misstagsbetalning (condictio indebiti)

- Huvudregeln är att en misstagsbetalning ska gå åter, men att återbetalningsskyldigheten kan begränsas om närmare rekvisit (den så kallade motregeln) är uppfyllda.
 - Mottagaren varit i befogad god tro om sin rätt till medlen
 - Att mottagaren inrättat sig i fortsatt god tro
 - Att en sammanvägd intressebedömning gör det rimligt att begränsa återbetalningsskyldigheten.



4

Läran om misstagsbetalningar (condictio indebiti)

- Frågor som oftast inte berörs närmare när läran diskuteras och tillämpas, men som är väl så viktiga, särskilt för det här aktuella typfallet:
 - När föreligger en *misstagsbetalning*? (Ingångsrekvisit)
 - Vad ska till för att någon ska anses vara *mottagare* av en betalning? (Ingångsrekvisit)



5

Vad är en misstagsbetalning?

- Den klassiska definitionen förutsätter ett misstag i strikt mening.
 - Betalning i den (felaktiga) tron att en skuld alls fanns,
 - Betalning med ett för högt belopp eller till fel mottagare till följd av felskrift.
- Kreditgivarens utbetalning av en kredit görs medvetet, med avsett belopp och till avsett konto till fullgörande av en förpliktelse som följer av avtal.
 - Problemet är "bara" att kreditavtalet inte är bindande för den som angivits som kredittagare, och att den verkliga mottagaren är någon annan än den kreditgivaren tror.
 - Det handlar därför inte om en misstagsbetalning i klassisk mening.



6

Vad är en misstagsbetalning? Forts.

- Lärans tillämpningsområde har emellertid vidgats och ändrats.
- Enligt NJA 1999 s. 575 ska äldre praxis inte längre nödvändigtvis vara vägledande, utan det avgörande är istället ”om omständigheterna är sådana att skäl av samma art som de som ligger till grund för en återkravs rätt vid traditionella *condictio indebiti*-situationer är för handen”
- HD formulerade i domskälen två exempel på sådana omständigheter:
 - Om det uppkommer en förmögenhetsförskjutning till mottagarens förmån utan rättsgrund om beloppet inte kan krävas åter.
 - Om mottagaren är väl så, eller mer, insatt i omständigheterna under vilka betalningen skett.



7

Vad är en misstagsbetalning? Forts.

- I nyare HD-praxis har ytterligare justeringar gjorts, och en standardformulering utvecklats: ”Betalning utan rättsgrund”.
 - Det centrala verkar vara att mottagaren saknar rättsgrund för att behålla medlen, inte omständigheterna under vilka själva betalningen (överföringen av medel) skett.
 - Går bra ihop med det första alternativet från NJA 1999 s. 575 (förmögenhetsförskjutning utan rättsgrund).
 - Dock inte detsamma som att varje situation där ett återkrav kan göras gällande är att anse som en misstagsbetalning, på vilken principerna om *condictio indebiti* kan tillämpas.
 - Ogiltighet, prisavdrag, jämkning av oskäligen hög pris som exempel.



8

Återkrav kan riktas mot ”mottagaren”

- Läran om misstagsbetalningar handlar om *återkrav*. Kravet kan bara riktas mot den som kan anses ha mottagit det som sedan krävs åter.
- Den klassiska situationen: den som bestrider återbetalningsskyldighet vill behålla, eller har själva redan förbrukat, medlen i fråga.
- Vår situation: den som bestrider återbetalningsskyldigheten har normalt inte ens fått reda på vad som hänt förrän efter att medlen förts vidare av en utomstående.



9

När är man ”mottagare” av en betalning?

- Räcker det att kreditgivaren tror sig ha överfört medlen till dig, eftersom ditt namn framgår av lånehandlingarna?
- Räcker det att medel förts över till ett konto i ditt namn?
 - Eller ska det kanske också vara just *ditt* konto? Alltså ett konto du själv öppnat och vet om att det existerar.
- Krävs det även mer?
 - Kunskap om att betalningen gjorts?
 - Möjlighet att själv förfoga över medlen?
 - Att man faktiskt förfogat över medlen?



10

Kopplingen till motregeln

- Mottagande i "befogad god tro" om "sin rätt till medlen".
 - Rekvisitet är **inte** utbytbart med en bedömning huruvida man varit aktsamt ovetande om betalningens existens.
 - God tro i sammanhanget förutsätter kunskap **om betalningen**.
- Inrättande i fortsatt god tro om att man haft rätt till medlen.
 - Mentalt inträttande räcker, men även det är svårt om man inte vet om att medlen finns.
 - Rekvisitet kan **inte** anses uppfyllt genom ett konstaterande att man inträttat sin ekonomi utifrån att **inget återkrav finns**.



11

Kopplingen till motregeln forts.

- En sammanvägd intressebedömning av om det i det konkreta fallet är rimligt att begränsa återbetalningsskyldigheten.
- Intresseavvägningar kan man också se i anknytning till bedömningen av lärans tillämpningsområde, där innehavarens vårdslöshet kan vara en viktig faktor i bedömningen av om denna haft möjlighet att överblicka omständigheterna under vilka betalningen gjordes. (Det andra alternativet från NJA 1999 s. 575)
- Men, det är en viktig skillnad på att göra en konkret intresseavvägning i samband frågan med om en principiell återbetalningsskyldighet ska *bortfalla* och att låta en konkret intresseavvägning avgöra huruvida det alls föreligger en återbetalningsskyldighet.



12

Avslutning och slutsatser

- Så hur blir det då, kan läran om misstagsbetalningar alls tillämpas på typfallet?
 - Ja, men bara om två kumulativa rekvisit är uppfyllda, och att motregelns rekvisit inte uppfylls.
- (1) Att ett misstag i klassisk mening saknas, är inte ett problem, men överföringen måste antingen
 - leda till en förmögenhetsförskjutning till förmån för innehavaren av e-legitimationen, eller
 - ha skett under omständigheter som innehavaren av e-legitimationen haft väl så stor möjlighet att överblicka som kreditgivaren.



13

Avslutning och slutsatser

- (2) Innehavaren måste ha mottagit medlen, vilket förutsätter en realistisk möjlighet att antingen själva förfoga över medlen eller åtminstone säkra dessa genom kontakt med banken.
 - Förutsätter normalt att överföringen skett till ett konto som faktiskt kontrolleras av innehavaren.
 - Förutsätter kunskap om överföringen innan medlen förts vidare.
- Bara om båda dessa ingångsrekvisit är uppfyllda kan vi gå vidare till en bedömning av motregeln: om återbetalningsskyldigheten ska begränsas.



14

Obehörig användning av e- legitimation och läran om misstagsbetalning

Marianne M. Rødvei Aagaard
Universitetslektor & docent i civilrätt, Uppsala
universitet

2 december 2022

